

када се намјесто ранијих бродова од 100—200 кара, граде све већи бродови, чак и од 1.100 кара, тог максималног домета грушког бродоградилшта (1 кар = око 2/3 данашње регистарске тоне). Ту Јуегић додаје: „Изградњи великих бродова противила се дубровачка влада из непознатих разлога, па је 15.X 1579. одлучено да се забрани свака даљња изградња бродова већих од 400 кара“ (Стр. 49). Занимљиво је да је тај став дубровачке владе сличан млетачком ставу против изградње већих бродова из 1502, што се обично тумачило тенденциозним кочењем домаћег поморства. Али такви разлози, без сумње, нијесу могли руководити дубровачке власти. Подударност тих ставова води нас на неке друге претпоставке, на оно што је могло бити заједничко тим различитим управним концепцијама. Вјероватно се радило, с једне стране, о зазирању од претјераног богаћења појединаца, али упоредо са тим, и од могућих потпуних економских удараца власнику, ако му толики брод са теретом пропадне.

На крају додајмо још и ово.

Необична политичка ситуација мучног одржавања равнотеже и бујни раст поморског Дубровника тражили су пажљиво политичко лавирање, каткад и мучне компромисе, па и безкрутулозне акције) ишпр. питање досљедне неутралистичке политике која допире и до запрепанјујућих услуга Турцима, затим оштри и немилосрдни облици борбе за свој монополистички положај, па експлоататорска употреба капитала и сл.). Све се то данас може на одређени научни начин протумачити и објаснити. И баш зато што су објашњења недовољно упућених читалаца често нетачна, примитивна и без разумијевања разних историјских ситуација и епоха, штета је да се о томе не говори у овој корисној и успјелој књизи, која ће сигурно наићи на широко интересовање. И у којој ће, вјероватно, понеки тражити баш таква објашњења, тако да уз странице које импресионирају чињеницама и подацима, буде исто тако додирнуто трагично и неизбјежно наличје живота и историје.

Милош Милошевић

„ПРВА ПРОЛЕТЕРСКА“

(књига 1. и 2. Војно дело, Београд, 1963)

Формирање 1. пролетерске бригаде пада у вријеме послје организованог покушаја окупатора и разних квислинга да утуше устанак у Југославији. У току тих борби политичко и војно руководство устаника на вријеме је учило да постојећи партизански одреди, иако бројно јаки, нијесу имали способности за велике маневре против бројно јачег и добро наоружаног непријатеља. Формирање већих војних јединица, чврсто организованих и способних за маневре и борбе на свим мјестима омогућио је дотадашњи политички рад Партије у одредима и стечена искуства у њиховој међусобној сарадњи. Формирање 1. пролетерске бригаде, у чији „састав улазе све народности Југославије“, како је стајало у наредби врховног команданта НОПО

Југославије друга Тита о њеном формирању, имало је осим војног и велики политички и морални значај за даљу ослободилачку борбу код нас. Док је привремено била изгубљена слободна територија у Србији, ослобођена је друга на којој је створена јака војна јединица способна за велике маневре и борбе. Ово је био један од доказа да ослободилачка и револуционарна борба југословенских народа узима све шири и дубљи замах. Овим је окупаторско-квислиншка пропатанда „о уништењу“ комунистичког устанка у очима маса доживјела неуспјех, а углед и вјера у снагу устанка порасла.

Борбени пут 1. пролетерске бригаде (22. XII 1941 — 9. V 1945) испуњен је непрекидним борбама, покретима и маневрима широм Ју-

гославије. Услови рата нијесу дозвољавали да се сачувају сва писмена документа везана за њен живот и рад, а исто тако ни да се пренесу на папир многи важни моменти из тог периода. Многи дневници и друге забиљешке њених бораца и руководилаца остали су недовршени смрћу њихових аутора. Највише је то остало у сјећањима преживјелих бораца, поготову оних који су се налазили у њеном саставу од оснивања па до коначног ослобођења. О животу и раду ове бригаде и њеним борбама не може се писати издвојено од прилика и збивања на оним подручјима кроз која је она пролазила. Свакодневне борбе бригаде, стални покрети, разноврсни облици политичког и културног рада унутар ње и са становништвом на територији кроз коју је пролазила, обилују многобројним карактеристичним моментима. Осјећајући се обавезни према погинулим друговима и потомству, преживјели борци 1. пролетерске бригаде прихватили су се деликатног посла да своја сјећања из борбеног пута бригаде пренесу на папир и да их тако сачувају од заборава, да „послуже младим генерацијама — како је рекао друг Тито у предговору књиге — као примјер љубави и вјерности идеалима који су данас већ остварени, а за које су положили животе стотине хиљада најбољих синова наше земље“. Остварењу овог замашног посла пришло се приликом прославе 20-годишњице ослободилачког рата и револуције и стварања ЈНА. Резултат двогодишњег рада иницијативног одбора, главне и батаљонских редакција на ангажовању око 200 сарадника јесте 46. и 47. књига библиотеке „Из ратне прошлости наших народа“ у издању војноиздавачког завода ЈНА „Војно дело“ — „Прва пролетерска“ у двије књиге.

У току свог борбеног пута 1. пролетерска бригада имала је велике жртве: 1968 погинулих, 4.436 рањених и 1.073 несталих бораца. Свега је избачено из њеног строја 7.447. Поред осталог и ове бројке говоре о самопријетору и храбрости њених бораца.

Необично су интересантна и узбудљива мјеста у књизи на којима се говори о погинулим борцима 1. пролетерске. С успјехом су дати примјери пожртвовања, самопријетора, другарства, хуманости и вјере у снагу човјека и оданости идејама револуције.

Врло су карактеристични и интересантни моменти изнесени у овом зборнику сјећања и о унутрашњем животу и раду бригаде. Књига обилује подацима о политичком и културном раду. На свом борбеном путу бригада је попуњавана борцима из различитих националних и социјалних средина, различитог нивоа политичког свијести и схватања и војничког искуства. Сви ти борци су примани са великом топлином и искреним другарством. Они су их помагали да се снају у тешким условима ратовања и да се политички и војнички оспособе. Тако су стечена војна искуства и политичку изграђеност преносили на нове борце. Политички рад у бригади одвијао се, почев од појединачног па преко војних, челних и батаљонских конференција, интензивно. За овакве састанке коришћени су сви слободни часови, односно када год су то дозвољавали борбени задаци бригаде. Програм тог рада био је разноврстан. Поред осталог, кроз њега су се борци упознавали с политичком линијом КПЈ и циљевима ослободилачког рата и револуције. Такав интензивни политички рад Партије у бригади имао је велики значај за одржавање и подизање борбеног морала бораца и њихове вјере у снагу и праведност борбе и у најтежим ситуацијама.

Поред интензивног политичког рада, иако под врло тешким условима, поклањала се велика пажња и културно-просвјетном раду у бригади. Овај рад се није одвијао само у оквиру бригаде већ је он био повезан са народом у мјестима кроз која је она пролазила. Ово је доприносило популаризацији партизана и на оној територији која је била раније под утицајем окупаторско-квислиншке пропаганде. Ти заједнички програми бораца са дотичним ста-

новништвом били су прожети духом братства и јединства и мржњом према непријатељу. Иако су били углавном импровизовани и на скромном нивоу, они су доприносили просвјетивању народа у заосталим крајевима. О свему овоме аутори непосредно говоре, без уопштавања догађаја, што представља једну од новина у публикацијама овакве врсте.

Распоред сјећања у књизи је извршен хронолошки, према путу бригаде. Нема понављања, иако је то тешко избјећи у оваквим публикацијама. Композиција књиге је сљедећа: 1. књига: Стварање бригаде (17 стр.), Под развијеном заставом (199—357), На великом маршу (357—553), Сусрет с Крајином (553—681), Састав 1. пролетерске бригаде из периода њеног стварања у Рудом (681—747); 2. књига: У саставу дивизије (7 стр.), Преко Неретве и Дрине (133—235); Сутјеска (235—399); Поново у Босни и Далмацији (399—609), Ка коначној победи (609—729) и Прилози (729—739). Оваква композиција чини књигу комплетнијом, јаснијом и прегледнијом. Она омогућава читаоцу да лакше упозна догађаје који су се у току рата одвијали на подручјима кроз која је бригада пролазила. То значи да су ова сјећања добродошла и онима који обрађују монографски поједина мјеста у току рата.

Поједина поглавља употпуњена су документацијом „да би се попунила извјесна празнина — како се каже у предговору редакције — у појединим поглављима“. Са овим поглавља добијају и цјелину само за себе. Исто тако, готово на крају сваког поглавља дата је понека анедота из свакидашњег живота бораца, што оस्вјетљава читаоца. Уз текст су дата објашњења о лицима или јединицама које се наводе у њему, што такође представља велико олакшање за читаоца.

Списак људства 1. пролетерске бригаде приликом њеног формирања дат је на крају 1. књиге према формацијском саставу и са кратким биографским подацима.

На крају 2. књиге, у прилозима, дате су слике одликовања бригаде, списак народних хероја 1. пролетерске бригаде (81) и регистри имена личности и војних јединица. У регистру имена личности дата су имена оних бораца који се помињу у тексту а нијесу у списку првог састава бригаде, и то са кратким биографским подацима. На почетку и на крају обје књиге дата је прегледно карта борбеног пута бригаде у току рата. Исто тако књига је илустрована одабраним фотографијама. Овако солидно опремљена књига и с фактографски провјереним сјећањима говори о озбиљним напорима редакције.

У књизи су први пут објављени и изводи из дневника појединаца или јединица.

Послије капитулације Италије у састав 1. пролетерске ушао је и батаљон „Гарибалди“, састављен од добровољаца италијанских војника који су се предали Народноослободилачкој војсци. У књизи су дата сјећања и о борбама тог батаљона, о идеолошком уздизању бораца који су раније васпитавани у фашистичком духу. Дат је и извод из дневника тог батаљона као и сјећања на поједине борбе из његовог састава.

О значају ове публикације у уводном дијелу књиге друг Тито каже:

„Објављивање ове књиге, у којој припадници прве пролетерске бригаде износе своја сјећања на живот и херојске борбене подвиге њених бораца, има посебан значај за хисторију ослободилачке борбе наших народа уопште, тако и за хисторију стварања наше народне армије“.

По броју прилога и проблематици која се у њима третира књига представља велики допринос новиној југословенској историографији. Преживјели борци 1. пролетерске бригаде и овог пута су испунили деликатан задатак.